

ПАШКОВ А. П., канд. техн. наук, доцент
Національний університет «Києво-Могилянська академія», м. Київ,
НАПАДОВСЬКА Л. В., д-р екон. наук, професор,
НАПАДОВСЬКА Л. А., канд. екон. наук
Київський національний торговельно-економічний університет

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ЗАГРОЗИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті викладено бачення перспектив реалізації принципу сталого розвитку суспільства та етапів, на основі яких має це здійснюватися.

Ключові слова: безпека, екологічні загрози, сталий розвиток суспільства.

В статті изложено видение перспектив реализации принципа устойчивого развития общества и этапов, на основании которых должно это осуществляться.

Ключевые слова: безопасность, экологические угрозы, устойчивое развитие общества.

There is expounded in the article vision of prospects of realization of principle of steady development of society and stages, on foundation of which it must carried out.

Keywords: safety, ecological threats, steady development of society.

Постановка проблеми. Сучасна ситуація в Україні продовжує залишатися пов'язаною з отриманням максимального прибутку, з монополістичним розвитком економіки, марнотратним використанням ресурсів у виробництві, яке базується на ідеї підкорення природи, необдуманому вичерпуванні її багатств, концентрації величезних мас людей у мегаполісах.

В умовах загострення економічної та екологічної ситуації, соціальних суперечностей, суттєвих змін у техногенній сфері виникає питання: що чекає людство і Україну взагалі у найближчому майбутньому? Тому, безумовно, щоб уникнути глобальних незворотних процесів, необхідна реалізація ідеї сталого розвитку

суспільства, яка ґрунтується на використанні ресурсозберігаючих та екологічно чистих технологій, на дбайливому ставленні до людини та навколишнього середовища.

Аналіз публікацій. В цьому аспекті однією з найбільш важливих подій розвитку людства слід вважати Конференцію ООН з навколишнього середовища й розвитку, що відбулася ще 17 років в Ріо-де-Жанейро, на якій розглядалися проблеми майбутнього планети Земля. Унікальність цієї конференції полягає в тому, що вперше запропоновано просування шляхом сталого розвитку суспільства, де потреби сучасності задовольняються без загроз майбутнім поколінням. Сталий розвиток – це взаємне узгодження між економічним та соціальним розвитком суспільства при збереженні довкілля.

Тому стратегія сталого розвитку сформульована і в концепції безпеки життєдіяльності в Україні, яка спрямована на досягнення гармонії між людьми та природою.

Розвиток науки і техніки, в цілому, збільшуючи безпеку життєдіяльності людини, призвів до появи цілої низки проблем. Перш за все, до надзвичайного зростання ступеня ризику травматизму та загибелі людей під час взаємодії зі складними технічними системами на виробництві, транспорті, в побуті.

За даними ВООЗ, смертність від нещасних випадків у наш час у 3 рази перевищує загибель від інфекційних захворювань. За даними Міжнародної організації праці, щороку у світі фіксується близько 125 млн нещасних випадків, пов'язаних з виробництвом, у тому числі – 10 млн з тяжкими та 220 тис. зі смертельними наслідками [1].

Для порівняння на виробництві в США щороку гине майже 14 тис. чоловік і отримують травми 2,3 млн осіб, а в Україні щороку на виробництві гине близько 2,5 млн осіб. Під час взаємодії із сучасною складною технікою у США кожного року гине 27,5 тис. людей і 4,5 млн стають інвалідами, в Україні – 72,4 тис. людей і в 30 разів більше стають інвалідами [2]. За даними ООН, у світі щорічно у дорожніх аваріях гине 1 млн 200 тис. чоловік та близько 50 млн отримують травми. За 10 років кількість дорожньо-транспортних пригод (ДТП) у світі зросла на 10%, а смертність на 15%.

На транспорті в США щорічно гине близько 45 тис. осіб і понад 2 млн стають інвалідами. В Україні у 2008 р. в ДТП загинула 71 дитина, ще 1337 неповнолітніх отримали травми і каліцтва. Після вступу в силу нових штрафних санкцій у 2009 р. за останні місяці лише в Дніпропетровській області кількість ДТП зменшилась на 56%, а кількість загиблих на 65% у порівнянні з аналогічним періодом минулого року.

Аналіз причин травматизму та загибелі людей свідчить, що вони часто зумовлені недбалістю з боку людини, незнанням наслідків своєї діяльності, небезпечними чинниками виробництва та доквілля, а також конструктивними недоліками техніки, засобів відображення інформації органів керування машинами і механізмами та запровадженням застарілих технологій.

Наведені вище дані переконливо свідчать, що стан здоров'я населення в Україні є кризовим, а тривалість життя набагато нижча, ніж у розвинених країнах, і показники смертності досить високі. Падіння технологічної і правової дисциплін призвело до екологічної кризи, за якої руйнується традиційна система життєзабезпечення нації та відбувається деградація українського суспільства. Все це зумовлює нагальне застосування радикальних заходів щодо вибору цілей і пріоритетів розвитку.

Мета статті полягає у висвітленні причин погіршення стану довкілля та запропонованні шляхів і принципів сталого розвитку сучасного суспільства.

Основні результати досліджень. Вже на початку 90-х років забруднення квадратного метра землі в Україні було в 6,5 рази вищим, ніж у США, та в 3,2 рази вищим, ніж у країнах Євросоюзу. За даними Мінекології, в Україні нагромаджено 35 млрд тонн шкідливих відходів промисловості і ними захарашено 130 тис. га цілком придатних для сільського господарства земель. Вже сьогодні атмосферне забруднення негативно впливає на 17 млн жителів України, а 11 млн населення мешкає на територіях, де забруднення повітря досягає рівнів, небезпечних для життя.

До того ж, згідно з оцінками Всесвітнього форуму з питань сталого розвитку в Йоганнесбурзі, через 30 років половина населення Землі буде відчувати нестачу води. Для України це може статися значно раніше, оскільки мешканці 1228 міст та населених пунктів користуються привізною водою. Четверо з п'яти українців вже сьогодні мусять споживати брудну воду, а за оцінками ВООЗ, майже 80% усіх захворювань у світі спричинені неякісною питною водою. Саме через це рівень смертності в Україні найбільший в Європі, а тривалість життя скоротилась у чоловіків до 61,8 і у жінок до 73,2 р. (проти 77 років у середньому для Євросоюзу).

Зазначимо, що у різних регіонах України актуальність окремих видів екологічних негараздів помітно відрізняється. За дослідженням Всеукраїнської екологічної ліги, класично-спектральним аналізом в Україні умовно виділені 4 групи регіонів, які відрізня-

ються поміж собою за рівнем актуальності тих чи інших екологічних проблем, тобто диференційовані «проблемні зони», за якими різняться регіони через свої географічні, ландшафтні, структурно-виробничі та інші особливості [3].

Перша група – це найбільш «проблемні» області: Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська та частково Київська. Особливість і проблемність цього регіону полягає в наступному: підвищення викидів в атмосферу стаціонарними об'єктами і підприємствами та відчуження землі під відходи виробничої діяльності (останнє дещо менше стосується Київської області).

До групи регіонів, що характеризуються порівняно меншою актуальністю екологічних негараздів, увійшли Чернівецька, Полтавська, Волинська, Івано-Франківська, Тернопільська та Закарпатська області. Проте і в цих областях є окремі проблеми, що потребують термінового вирішення. Найбільш поширеними і типовими для більшості регіонів екологічними загрозами є передусім викиди в атмосферу транспортом, низька якість питної води централізованих систем водопостачання міст і селищ міського типу, скидання до водоймищ неочищених побутових вод та рідких відходів життєдіяльності населення.

Серед факторів, що найнегативніше впливають на довкілля та здоров'я людини, є, безперечно, техногенні чинники в регіонах України – забрудненість води. Великою загрозою стає хімічне забруднення, пов'язане зі стічними водами промислових підприємств. Внаслідок інтенсивної експлуатації підземних вод утворилися депресійні воронки в долині Сіверського Дінця, в Полтаві, Києві, Мелітополі та Харкові.

Під впливом гірничих виробок дреноються водоносні горизонти в Кривбасі, в південно-західній частині Запорізької області, Західному Донбасі та Нікопольському марганцево-рудному басейні. На сьогодні в Україні практично не залишилося джерел водопостачання першої категорії якості.

Розробка стратегії довготривалих програм соціально-економічного розвитку в умовах переходу України до сталого розвитку для забезпечення високої якості життя нинішнього й майбутніх поколінь має базуватися на таких основних принципах:

- незалежно від форми власності природні ресурси мають використовуватися з урахуванням нинішнього та майбутніх поколінь; подальше екстенсивне використання природних ресурсів і погіршення стану довкілля неприпустимі;

- економічне регулювання ринкових відносин має відбуватися з урахуванням раціонального природокористування; будь-яка господарська діяльність повинна оцінюватися з точки зору завданої шкоди природному середовищу і природним ресурсам; природні ресурси України належать всьому українському народові;

- розвиток наукоємних природозберігаючих високотехнологічних виробництв;

- створення правових умов, що дозволили б громадянам брати участь у прийнятті та реалізації екологічно значущих рішень, у тому числі шляхом проведення опитувань, громадських слухань та експертиз і референдумів; реабілітація територій і акваторій, що раніше зазнали значного техногенного навантаження;

- удосконалення освіти з питань безпеки діяльності людини на виробництві, в транспорті та побуті; обов'язкове залучення до експертиз проектів на об'єктах підвищеної небезпеки громадських організацій з БЖД.

Таким чином, головним завданням реформ в Україні і вирішення, а тепер й економічної кризи є заміна існуючої моделі економічного зростання «за будь-яку ціну» соціально-орієнтованою економічною моделлю сталого розвитку, в якій пріоритетними є добробут, тобто якість життя людини та благополуччя природи.

Головними напрямками переходу до сталої економіки повинні бути [4, 5]:

- зміна структури національної економіки відповідно до природно-ресурсного потенціалу і особливостей його регіонального розподілу;

- дотримання науково-обґрунтованих граничних параметрів розвитку соціально-економічної сфери, перевищення яких може призвести до незворотних змін в умовах нестабільного навколишнього середовища;

- запровадження наукоємних і високих ресурсозберігаючих технологій.

Входження України до кола країн Європейської співдружності вимагає ретельного узгодження національного екологічного законодавства з європейським за такими напрямками: організація моніторингу, обмеження викидів в атмосферу і воду; безпека життєдіяльності; поліпшення якості води поверхневого стоку, особливо транскордонного; зменшення кількості відходів; охорона ґрунтів, лісів, флори і фауни; дослідження зміни клімату; запровадження економічних механізмів у екологічній безпеці.

Висновки. У процесі просування на шляху до сталого розвитку будуть видозмінюватися уявлення про нього так, як будуть змінюватися знання про природу, людину, її потреби і засоби їх задоволення. Саме тому реалізація принципів сталого розвитку має здійснюватися на основі таких етапів:

- 1) вирішення гострих екологічних та соціально-економічних проблем на основі призупинення деградаційних процесів і тенденцій у сучасному суспільстві та природі, системного оздоровлення природного середовища та природних ресурсів, подолання бідності, забезпечення умов для внутрішнього ринку;

- 2) здійснення системних перетворень в економіці, екологізація суспільно-економічних відносин, технологічне оновлення виробництва з якістю життя людей на рівні розвинених європейських країн;

- 3) розвиток України як повноправного члена спільноти розвинених країн світу, які перейшли на засади сталого екологічно безпечного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березуцький В. В., Васьковець Л. А., Вершиніна Н. П. та ін. Безпека життєдіяльності. — Х.: Факт, 2007. — 384 с.
2. Бедрій Я. І. Безпека життєдіяльності. — К.: Кондор, 2009. — 286 с.
3. Толстоухов А. Деякі аспекти еко-розвитку України та її регіонів / Всеукраїнська екологічна ліга. — К.: ВЕЛ. — 2006. — 20 с.
4. Дробноход М. І. Концепція переходу України до стійкого екологічно безпечного розвитку. — К., 2002. — 17 с.
5. Пашков А. П. Ресурсозберігаючі технології в гірництві. — К.: НТУУ «КПІ». — 2008. — 102 с.